

Neviditelné knihy

Mgr. Lukáš Trembl, DiS. - Zvuková knihovna pro nevidomé a slabozraké, Hradec králové

Existují neviditelné knihy? A pokud ano, kdo jsou jejich čtenáři? A v jakých knihovnách si tito lidé tyto knihy půjčují? Na obdobné i mnoho dalších návazných otázek se již několik let snažím společně s žáky druhých stupňů základních škol nalézat odpovědi na co nejvíce interaktivních přednáškách a besedách v Hradci Králové, v jehož městské knihovně pracuji. Ukazovat dětem neviditelné knihy? Předvádět jim publikace, včetně obrázkových, které si nemohou na vlastní oči prohlédnout?

Nevidáno, neslýcháno. To první ano, to druhé ne. Existují totiž lidé, a není jich vůbec málo, kteří za celý svůj život očima neviděli jedinou knihu a přesto jsou sečtější, než mnohý bibliofil. Jedná se o osoby se zrakovým postižením, osoby, jichž několik tisíc je věrnými uživateli služeb pražské Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana, která má pobočky v šesti městech naší vlasti.

A jakže tedy ty neviditelné knihy, které si lze prohlédnout, vypadají? Pojďte si na chvíli vzít společně s mými mladými účastníky přednášky na oči zaslepující klapky a za pomoci hmatu si prohlédněte celý historický vývoj zvukové knihy určené nevidomým a slabozrakým čtenářům. A nestačilo by si o tom jen vyprávět? Nestačilo, protože lepší než jen vyprávět je sice vysvětlovat, ale ještě lepší je ukazovat. A teprve při ukazování, byť beze zraku, je jen krůček k pochopení a uvědomění si, proč že byly postupně velmi křehké gramofonové desky nahrazeny magnetofonovými pásky, proč že byly trhající a zamotávající se pásky nahrazeny magnetofonovými kazetami, proč vytahávající se a šumící kazety nahradily kompaktní disky bez nutnosti přetáčení a otáčení a proč že byly v nedávné minulosti nahrazeny řady CD s audio nahrávkami jen pár CD ve formátu MP3. Že ale stále držíte v ruce něco, co je sice malé, i poslepu dobře manipulovatelné a hygienicky výhodnější, přesto však stále viditelné? Souhlasím, a abych Vás přesvědčil o tom, že neviditelné knihy v mnoha různých žánrech a v tisících titulech doopravdy existují, tak učiním stejný krok, jaký před několika lety učinila jako první Zvuková knihovna pro nevidomé a slabozraké Knihovny města Hradce Králové, a to přechod k vskutku virtuálním knihám. Několik set našich uživatelů dostalo příležitost nechat si nahrávat požadované knihy namluvené známými herci a moderátory na vlastní flash karty a tato zcela zákonná forma získávání četby ve zvukové podobě se natolik osvědčila, že si její výhody oblíbila více než polovina našich uživatelů. Nejenže se tak velmi výrazně zkrátila doba, kterou zrakově postižení čtenáři stráví přímo v naší knihovně, neboť mají po předchozím telefonickém či emailovém zadání již vše předem připravené a nemusí trpělivě vyčkávat na vyhledávání CD a kazet, ale především takto nikdy nemusí čekat v dlouhém pořadníku na vrácení požadovaného titulu jiným čtenářem. Do digitalizovaného formátu MP3 jsou postupně kromě nejmodernějších bestsellerů převáděny i starší nahrávky z kazetových nosičů, a tak si lze v nejvyšší možné kvalitě vypoaschnout po vhodně zvolených a očíslovaných úsecích i nestory československé divadelní a rozhlasové tvorby třetí čtvrtiny dvacátého století.

Že jsem Vám ale slíbil i knížky obrázkové, které nelze plnohodnotně převést do zvukové podoby? A proč že jsme jen zvukovou knihovnou a nikoli také knihovnou hmatovou, když přeci existuje i Braillovo písmo? Máte pravdu, ale je nutné si uvědomit, že více než dvě třetiny osob se zrakovým postižením jsou lidé v seniorském věku a že tedy jen velmi malá část našich uživatelů umí plyně číst delší úseky v Braillově písmu. Naše knihovna je vskutku jen zvuková, přesto máme na ukázkou, kromě zvětšovací televizní lupy pro slabozraké a plně ozvučeného osobního počítače, k dispozici několik knih v bodovém písmu včetně tyflografických ilustrací. A tak si můžete vyzkoušet, pokud jste si ještě nesundali nasazené klapky, prohlédnout si hmatem, tímto tak velmi často a neoprávněně nedoceňovaným smyslem, obrázky zvířat a stromů, automobilů a souhvězdí, pohádkových ilustrací i skutečných hradů a zámků, domovních erbů, archeologických nálezů a mnoha dalších hmatově vhodně ztvárněných objektů. Možná víte, že se jednotlivé znaky Braillova písma skládají z kombinací

žádného až šesti bodů, možná ale netušíte, jak jej správně hmatově číst, jak se Braillovo písmo píše, jaké mělo předchůdce a kde všude se dá využít. Pojdte si osahat a vyzkoušet lineární Kleinovo písmo a typografickou sadu na jeho psaní, jedno či obouruční Pichtův psací stroj se sedmi klávesami či dymokleště a Pražskou tabulku s bodátkem na psaní krátkých poznámek v bodovém písmu, zkuste si rozluštit nápisy, kterými máme označené obaly CD, ze kterých zjistíte formát, název i katalogové číslo i díl každého titulu. Nebojte se vyzkoušet přečíst si v Braillově písmu kousek textu v čínštině, ruštině, arabštině, řečtině či japonštině, které byste možná jinak nedokázali rozluštit, osmělte se sáhnout si na plasticky zapsaný matematický příklad, notopis, označení léků či správného tlačítka ve výtahu. Že Vás nadchnul nápad nalepit si tahák v Braillově písmu pod lavici nebo si při hodině pod lavicí tajně číst detektivku a přitom se ani na chvíli neodtrhnout zrakem od tabule? Uvěřte mi, že světový rekord v rychlosti čtení Braillova písma je více než 1200 znaků za minutu? A že nedávno vyšla životopisná kniha o Luisi Braillovi pro děti? Zkuste v sobě na chvíli nalézt potměchuť a na pár minut vstupte do světa, v němž se čte potmě a píše bez barvy.

A až si sundáte klapky z očí a budete se na svět dívat opět svým zrakem, byť již možná s o trošičku rozšířenějším pohledem, tak bych vám velmi rád ukázal a představil knihovnu, do které se nebojí samostatně chodit stále ve větším počtu i čtenáři s bílou holí, přestože si dříve nechávali žádané tituly zasílat poštou s označením „Zásilka pro nevidomé, porta prosto“. Nová budova Knihovny města Hradce Králové je totiž velmi přizpůsobena nejen zrakově postiženým čtenářům a zde aplikované bezbariérové úpravy v rámci prostorové orientace a samostatného pohybu osob nevidomých a slabozrakých si podle mého názoru vskutku zaslouží pozornost, neboť mohou být inspirací pro mnoho jiných institucí.

O tom, jak se k nám dostat, se naši uživatelé dozví z našich webových stránek v tzv. blindfriendly verzi, kde jsou mj. uvedeny v přístupné textové i audio podobě itineráře tras, podrobné popisy cest od nejbližších zastávek MHD a zpět. Mnoho bezbariérových úprav budovy široce přesahuje povinné prvky vyplývající z vyhlášky 398/2009 sb., mezi ně patří kromě hmatově označených a ozvučených výtahů např. akustické orientační majáčky, které jsou umístěny nejen nad hlavním vchodem do budovy, ale rovněž nad vstupem do Zvukové knihovny, Hudebního oddělení i kabin výtahů ve všech podlažích. Tyto majáčky po aktivaci dálkovým radiovým povelovým vysílačem nejen zvukově navádějí zrakově postižené osoby k určenému místu, ale rovněž podávají přesné a podrobné informace o nejbližším okolí, otevíracích hodinách, webových stránkách apod. Všechny veřejnosti přístupné dveře v budově jsou z obou stran 20 cm nad klikou označeny nápisy v Braillově písmu, přičemž vidící lidé si často tohoto značení ani nevšimnou, neboť je provedeno v zcela transparentní podobě. V budově je navíc instalován systém více než 170 metrů umělých vodicích linií, které svou vizuální kontrastností i prostorově pozitivním profilem zaručují nejen samostatný, ale primárně bezpečný pohyb slabozrakých a nevidomých uživatelů po vytyčených trasách. A aby byly tyto trasy vskutku přehledné, k tomu slouží přenosné plastické plány s podrobným popisem v Braillově písmu i zvětšeném černotisku ve vhodném tzv. bezpatkovém fontu i unikátní statická plastická mapa celého druhého podlaží vizuálně i hmatově zobrazující veškeré prostory i možné překážky s popisky v hmatové latince i bodovém písmu. Ve stejné podobě jako plány je k dispozici rovněž Výpůjční řád, všichni uživatelé se tak mohou seznámit se svými právy i povinnostmi ve vhodné vizuální, zvukové či hmatové verzi. Všichni zaměstnanci rovněž prošli odborným školením zaměřeným na průvodcovství a nabídku pomoci osobám se zrakovým postižením a byli seznámeni se základními funkcemi a způsoby užívání reedukačních a kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené, nepřekvapí je tedy např. Vysílačka pro nevidomé, šablona na bankovky a osobní podpis či hmatově přizpůsobené společenské hry, se kterými se mohou setkat v místní kavárně vybavené nápojovými i jídelními lístky v Braillově písmu na omyvatelných fóliích.

Vím, že si narozdíl od přímých účastníků přednášky věnované nejen neviditelným knihám s sebou neodnesete v reálné podobě plastickou abecedu Braillova písma s různými úryvky textů na rozluštění

ani zážitek vyzkoušení si hmatového rozpoznání obrázků či poslechu pasáže knihy v elektronicky syntetizovaném hlase, přesto však věřím, že jsem Vám alespoň trochu „vytmažil“ svět zrakově postižených čtenářů a pootevřel Vám trochu k nahlédnutí desky neviditelných knih i dveře do Zvukové knihovny pro nevidomé a slabozraké Knihovny města Hradce Králové, kam jste k prohlídce, kterou lze absolvovat i beze zraku, srdečně zváni.